

БЕРЕЗА
Birch
(Betula L.)

Рід листопадних однодомних дерев і кущів родини березових (*Betulaceae*). До роду належать понад 160 видів, на території країн СНД розповсюджено 116 видів, в Україні — 9.

Це єдине білокоре дерево серед наших деревних рослин, що містить особливу речовину - бетулін. Порода-піонер, яку можна зустріти від тундри до степу. В Україні вона займає майже 6% лісових площ. Найбільш природно поширена тут береза повисла (*B. pendula*), що росте як в чистих, так і в змішаних насадженнях. Характерною для неї є ажурна крона з пониклими гілками і трикутно-ромбічним листям. Молоді гілки вкриті бородавочками, звідки стара її назва - бородавчата. Насіння дрібне, розноситься далеко вітром. В парках можна зустріти її невисоку декоративну форму Юнга ('Youngii') з розкидистою короною та повислими, довгими і тонкими гілками.

Береза повисла зростає у лісових та лісостепових районах України. Масово у Поліссі (Житомирська, Рівненська, Київська обл.). Утворює чисті ліси, входить до складу мішаних лісів.

Менш поширеним видом, що краще переносить вологі умови, є береза пухнаста (*B. pubescens*). Вона відрізняється кучерявішою короною із спрямованими догори гілками. Пагони опушені, без бородавок. Цей вид поширений звичайно у Карпатах, Прикарпатті, Поліссі; в Лісостепу переважно в північних районах. Росте на болотах, у сирих лісах, по берегах водойм, серед чагарників. Зрідка зростає у лісостепових і степових районах в байрачних та заплавних лісах.

На жаль, берези не довговічні. Деревина в них світлого кольору з рожевуватим відтінком. Добре полірується і є цінним будівельним матеріалом, що використовується у меблевій промисловості, для виготовлення фанери, паркету та інших виробів. При сухій перегонці з неї одержують оцет, вугілля, спирт.

Береза - лікарська, харчова, медоносна, смолоносна, фарбувальна, кормова, ефіроолійна та фітомеліоративна рослина.

З берези шляхом підсочки одержують солодкуватий сік, який містить цукри, вітаміни, яблучну кислоту, амінокислоти, мікроелементи.

Північні народи здавна застосовують для лікування ракових пухлин, виразок та шлунково-кишкових захворювань чагу (*Inonotus obliquus*) - чорні нарости-гриби, які інколи з'являються на стовбурах старих дерев.

З деревини отримують березовий дьоготь, який входить до складу мазей для лікування ран і хронічних шкірних захворювань, а також активоване вугілля.

Свіжий березовий сік – загальнозміцнюючий та протискорбутний засіб, який вживають при цукровому діабеті, подагрі, ревматизмі, ангіні, туберкульозі, поліартриті, сечокам'яній хворобі. Соком обтирають шкіру при вуграх, висипках.

Бруньки берези (*Gemmae Betulae*) – зібрані до розпускання у зимово – весняний період (січень - квітень) та висушені бруньки берези повислої (*Betula pendula* Roth.) і берези пухнастої (*Betula pubescens* Ehrh.) родини березових – *Betulaceae*.

Діагностичні ознаки цільної ЛРС. Бруньки видовжено-конічної форми, загострені або притуплені, часто клейкі. Черепицеподібні лусочками, щільно притиснуті з країв, злегка війчаті. Бруньки 3 – 7 мм завдовжки, 1.5 - 3 мм завширшки. Колір бруньок коричневий, в основі інколи зеленуватий. Запах бальзамічний, приємний. Смак дещо в'язучий, смоляний (ДФ XI).

Листя берези (*Betulae folium*) – цілі або фрагментовані, висушені листки *Betula pendula* Roth та/або *Betula pubescens* Ehrh., а також гібридів обох видів.

Діагностичні ознаки цільної ЛРС. Листки обох видів темно-зелені на адаксіальній поверхні та світло-зеленувато-сірі на абаксіальній поверхні: мають характерне густе сітчасте жилкування. Жилки світло-коричневого або майже білого кольору.

Листки *Betula pendula* голі, із густо розташованими залозками на обох поверхнях. Листки *Betula pendula* від 3 см до 7 см завдовжки та від 2 см до 5 см завширшки; черешки довгі; листкова пластинка із двічі зубчастим краєм, від трикутної до ромбічної форми, із ширококлиноподібною або усіченою основою. Кут кожного боку листкової пластинки не округлений або дещо округлений, її верхівка довга та загострена.

Листки *Betula pubescens* із нечисленними залозками та покривними волосками на обох поверхнях. На абаксіальній поверхні у кутах між жилками наявні невеликі пучки жовтаво-сірих волосків. Листки *Betula pubescens* дещо дрібніші, овальної або ромбічної форми, більш заокруглені. Вони шорсткі та більш правильно зубчасті. Верхівка невидовжена та незагострена (ДФУ 1.4, ЄФ VI).

У медицині використовують бруньки та листя берези, які виявляють сечогінну, спазмолітичну та протівірусну дії. Настій з бруньок та листя берези в народній медицині застосовується при спазмах та інших розладах шлунка.

Листя берези у вигляді настоїв, відварів та настоянок вживають як сечогінний та потогінний засіб. Водні настої листя рекомендують як джерело вітамінів. Відвар з листків берези пропонується як засіб, що регулює функціональну діяльність жіночих статевих органів, при малих менструаціях. При лікуванні ревматизму та артриту роблять компреси з настоєм листя або зім'ятого свіжого листя. Напар молодих листків берези корисний при атеросклерозі та нервових розладах.

Настой та відвари бруньок застосовують як сечогінний, жовчогінний та дезінфікуючий засіб; найбільш ефективні вони при набряках серцевого походження. Настій або настоянку березових бруньок вживають у народі при хворобах шлунково – кишкового тракту, як кровоочисне при шкірних захворюваннях, при набряках, пов'язаних зі серцевою та нирковою недостатністю. Препарати бруньок застосовують для втирань, компресів та ванн при міозиті, артриті, пролежнях, ранах, що погано гояться. Для лікування гострих і хронічних екзем роблять гарячі ванни з бруньок берези. Бруньки застосовують при хворобах органів дихання (ларингіти, трахеїти, бронхіти) як антисептичний та відхаркувальний засіб. Чай з бруньок берези пють при застудах. Спиртова витяжка бруньок сприяє росту волосся.

◆ 1 ст. ложку березового листя або бруньок заливають 2 склянками окропу і настоюють протягом 20 хв. Приймають по півсклянки напару 3 рази на день.

◆ Настоянка бруньок берези: 25 г бруньок заливають 100 мл спирту етилового. Настоюють 8 днів. Вживати по 20 крапель 3 рази на день.

◆ При опіках, пролежнях, екземах, шкірних захворюваннях із гнійними виділеннями, погано загоєваних ранах роблять примочки з настоєм 2 ч. ложок березових бруньок на 1 склянці окропу.

◆ Зовнішньо при екземах, лишаях, пітливісті стіп, а також при лікуванні ревматизму – повну жменю листя варять протягом 10 хвилин у 4 л. води, відвар додають у ванни.

Фрагмент видання

Цілющі деревні рослини: Навч. посіб.-довід. / Р. М. Лисюк, Я. М. Шляхта. — К. : Знання, 2014. — 221 с. + 32 с. іл.